

**TRADE WITH AGRI-FOOD PRODUCTS ON INTERNATIONAL MARKETS:
OPPORTUNITIES AND RISKS FOR MOLDOVA
COMERȚUL CU PRODUSE AGROALIMENTARE PE PIEȚELE INTERNAȚIONALE:
OPORTUNITĂȚI ȘI RISCURI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA**

*Liliana CIMPOIEȘ¹, dr., conferențiar universitar
Academia de Studii Economice a Moldovei,
Olga SÂRBU² dr., conferențiar universitar
Universitatea Agrară de Stat din Moldova*

The aim of this paper is to analyze the trade advantages and/or disadvantages of Moldova's agricultural and food products on international markets. The paper is based on statistical data analysis regarding agri-food foreign trade by using the aggregations HS 01-24 according to the Combined Nomenclature of Goods. The examined time series refer to 2010-2019. In order to assess the competitiveness of agri-food products on international markets, trade indicators as Trade Balance Index (TBI), Lafay index and Relative Trade Advantages (RTA) were calculated. According to the obtained results, Moldova has trade advantages for some commodities as oil seeds and oleaginous plants, cereals, beverages, edible fruits and nuts, animal or vegetable fats and oils, preparations of vegetables.

Key words: trade, competitiveness, agri-food products.

Classification JEL: Q17, F10

Scopul lucrării este analiza avantajelor și/sau dezavantajelor comerțului cu produse agroalimentare al Republicii Moldova pe piețele internaționale. Studiul se bazează pe analiza datelor statistice aferente comerțului internațional pe secțiuni armonizate 01-24 în perioada anilor 2010-2019. Pentru estimarea competitivității produselor agroalimentare au fost utilizați mai mulți indicatori ca Indicele balanței comerciale (IBT), indicele Lafay, indicele avantajelor comerciale relative (RTA) etc. Conform rezultatelor obținute, Republica Moldova are poziții comerciale avantajoase pe piețele globale pentru comerțul cu semințe și fructe oleaginoase, cereale, băuturi, fructe comestibile și nuci, grăsimi și uleiuri de origine vegetală, preparate din legume și fructe etc.

Cuvinte cheie: comerț, competitivitate, produse agroalimentare.

Clasificare JEL: Q17, F10

Introducere

Pe parcursul ultimelor decenii au apărut schimbări esențiale în ceea ce privește pozițiile principalilor exportatori de produse agroalimentare pe piețele internaționale. Deși tradițional, pozițiile principale în cadrul comerțului internațional sunt deținute de țările dezvoltate, care sunt și exportatori neți, poziția țărilor în curs de dezvoltare s-a îmbunătățit considerabil în cadrul fluxurilor comerciale internaționale. Multe din țările în curs de dezvoltare s-au specializat și și-au majorat competitivitatea unor bunuri sau ramuri și și-au găsit poziția sa pe piața internațională.

Gradul de abordare a temei în literatura științifică

Diversi economiști în cercetările lor au apreciat nivelul de integrare a unor țări din Europa Centrală și de Est în economia mondială (Bonjec 2007, Bonjec 2004, Bergschmidt 1998) stabilind nivelul competitivității al unei ramuri și/sau țări. În unele lucrări sunt analizate modalitățile de obținere a acestor rezultate prin utilizarea avantajelor diviziunii muncii pe sectoare sau țări, sau dacă acestea au fost generate de succesul/eșecul procesului de tranziție (Levkovich 2007, Luka 2004).

¹ © Liliana CIMPOIEȘ, lcimpoies@ase.md

² © Olga SÂRBU, o.sarbu@uasm.md

Conform teoriei clasice a comerțului există o corelație strânsă între competitivitate și conceptul avantajelor comparative. Competitivitatea poate fi definită ca abilitatea unei țări de a utiliza cât mai eficient resursele sale ceea ce i-ar permite să beneficieze de un avantaj comparativ pe piața internațională (Latruffe, 2010).

Competitivitatea este abordată ca posibilitatea unei țări de a utiliza eficient resursele sale, care i-ar permite să obțină un avantaj comparativ pe piețele globale. Pentru a beneficia de o majorare considerabilă a activității de export este important de se axa pe acele grupe de mărfuri care au avantaje comparate sau absolute față de principalele piețe de desfacere (Ortikov, 2019).

Scopul cercetării

Pentru Republica Moldova, produsele agroalimentare sunt principalele produse exportate pe piețele internaționale. Astfel este important de a putea estima posibilele avantaje și dezavantaje comerciale și de a îmbunătăți poziția acelor mărfuri ale căror potențial ar putea fi majorat. Scopul aceste lucrări constă în analiza avantajelor și/sau dezavantajelor comerțului cu produse agroalimentare al Republicii Moldova pe piețele internaționale.

Metodologia cercetării

Studiul se bazează pe analiza datelor statistice aferente comerțului internațional pe secțiuni armonizate 01-24 în perioada anilor 2010-2019. Pentru estimarea competitivității produselor agroalimentare au fost utilizați mai mulți indicatori ca Indicele balanței comerciale (IBC), indicele Lafay, indicele avantajelor comerciale relative (RTA) etc. Indicele avantajelor comerciale (RTA) este calculat ca diferența dintre avantajele relative la export (RXA și avantajele relative la import (RMA):

$$RTA = RXA - RMA \quad (1)$$

$$\text{unde, } RXA = B = (X_{ij}/X_{it})/(X_{nj}/X_{nt}); \quad (2)$$

$$RMA = (M_{ij}/M_{it})/(M_{nj}/M_{nt}); \quad (3)$$

unde, X – export, M – import.

Valoarea pozitivă a indicatorului RTA indică avantaje comerciale comparative, iar valorile negative indică dezavantaje comerciale. Atunci când valoarea indicatorului RTA este mai mare ca zero, atunci avem un avantaj comparativ, adică ramura unei industrii este mai competitivă din punct de vedere comercial.

Pentru aprecierea nivelului de comerț intra-ramural a fost utilizat indicatorul Grubel-Lloyd (GL) (Grubel, Lloyd 1975). Conform acestui indicator, comerțul intra-ramural este determinat ca comerțul dintre țară, unde costurile exporturilor dintr-o ramură este echivalent costului importurilor din aceeași ramură. Acest indicator poate obține valori de la 0 la 100.

$$GL_i = \frac{[(X_i + M_i) - |X_i - M_i|]}{X_i + M_i} \times 100\%, \quad (4)$$

unde, GL_i – indicele comerțului intra-sectorial;

X_i – valoarea exportului în ramura i;

M_i – valoarea importului în ramura i;

X_i + M_i – valoarea totală a comerțului;

|X_i - M_i| – balanța comercială a ramurii i.

Cu cât mai aproape este valoarea indicelui GL de 100, cu atât mai important este comerțul intra sectorial, iar dacă valorile acestui indicator este mai aproape de zero, o relevanță mai mare o are comerțul inter sectorial.

Indicele Balanței Comerciale (IBC) ne ajută să determinăm dacă țara este net exportatoare sau net importatoare pentru unele grupe de mărfuri. Indicele balanței comerciale se calculează ca:

$$IBC_{ij} = (X_{ij} - M_{ij})/(X_{ij} + M_{ij}) \quad (5)$$

unde, X_{ij} și M_{ij} reprezintă fluxurile comerciale de export și import ale țării i printre grupele de mărfuri j. IBC poate lua valori de la -1 la +1. Valoarea de -1 indică că țara este net importatoare, iar +1 denotă că o țară este net exportatoare.

Un alt indicator care ne permite să analizăm fluxurile comerciale bilaterale dintre țări este indicele Lafay. Acesta ne arată cum avantajele comparative se dezvoltă pe parcursul timpului și ne permite compararea acestora pe mărfuri aparte pentru diferite țări sau regiuni. Indicele Lafay pentru țara i și marfa j se calculează ca:

$$LFI_j^i = 100 \times \left(\frac{x_j^i - m_j^i}{x_j^i + m_j^i} - \frac{\sum_{j=1}^N (x_j^i - m_j^i)}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)} \right) \times \frac{x_j^i + m_j^i}{\sum_{j=1}^N (x_j^i + m_j^i)} \quad (6)$$

Astfel, x_j^i și m_j^i reprezintă exporturile și importurile mărfii/produsului j al țării i către și dintr-o regiune, iar N este numărul de itemi/produse. Indicele Lafay poate lua valori pozitive care indică asupra avantajelor comparative pe care le înregistrează un item sau produs, iar atunci când acest indice ia o valoare mare, atunci aceasta indică un nivel înalt de specializare.

Rezultatele cercetării

În perioada analizată s-au majorat considerabil fluxurile comerciale cu produse agroalimentare. Totalul de produse agroalimentare exportate a constituit 997,8 milioane dolari SUA, iar importurile au fost în valoare de 701,5 milioane dolari SUA. În această perioadă, volumul produselor agroalimentare exportate s-a majorat cu 65 procent, pe când importurile au crescut cu 39 procente. Deși balanța comercială cu produse agroalimentare se menține pozitivă, creșterea rapidă a importurilor este un risc pentru menținerea balanței echilibrate.

Modificări importate au intervenit și în distribuția teritorială a destinației mărfurilor agroalimentare. Se constată o majorare esențială a fluxurilor comerciale cu produse agroalimentare pe piața europeană, în mare parte ca urmare a Acordului de Liber Schimb (ZALSC) cu Uniunea Europeană. Pe parcursul perioadei analizate Republica Moldova a exportat produse agroalimentare pe piața UE în mediu în valoare de 466.3 milioane dolari SUA. Printre țările UE, principalul partener comercial al Republicii Moldova continuă să fie România (183.2 milioane dolari SUA în 2019), iar principalele produse exportate fiind semințe și plante oleaginoase, băuturi, fructe, cereale ș.a. Alți parteneri importanți pentru exporturile agroalimentare moldovenești pe piața europeană fiind Italia, Polonia, Bulgaria, Germania ș.a.

Tabelul 1 Fluxurile comerciale cu produse agroalimentare ale Republicii Moldova pe piețele internaționale, 2010-2019, mii dolari SUA

		2010	2012	2014	2016	2018	2019	mediu
U.E.	export	217,859. 7	339,642. 7	441,327.2	537,857. 8	634,817.6	592,329.8	466,359. 4
	import	205,109. 0	258,716. 4	270,790.7	249,848. 6	334,086.1	357,197.7	267,077. 1
C.S.I.	export	394,440. 6	406,672. 0	367,881.1	173,891. 6	220,596.8	219,818.8	306,873. 2
	import	250,267. 0	314,839. 8	283,720.2	247,482. 3	279,890.0	300,129.1	282,270. 6
alte țări	export	119,910. 7	132,566. 4	256,142.7	233,728. 5	311,902.3	398,992.8	224,606. 2
	import	136,146. 2	169,783. 5	164,814.7	110,717. 6	160,336.3	158,572.4	152,233. 3
total	export	732,211. 0	878,881. 1	1,065,351. 0	945,477. 8	1,167,316. 7	1,211,141. 3	997,838. 9
	import	591,522. 2	743,339. 7	719,325.6	608,048. 5	774,312.4	815,899.1	701,581. 1

Sursa: în baza datelor Biroului Național de Statistică

Fluxurile comerciale de produse agroalimentare moldovenești către țările CSI s-au diminuat, deși acestea continuă să aibă o pondere importantă în totalul fluxurilor comerciale. În mediu în perioada analizată, Republica Moldova a exportat spre țările CSI produse agroalimentare în valoare de 306.8 milioane dolari SUA. Principalele țări partenere în cadrul acestui grup sunt Federația Rusă, Bielorusia, Ucraina. Către piața rusească se exportă în principal fructe, băuturi, preparări din fructe și legume.

La fel s-au majorat și fluxurile comerciale de export către alte țări, printre care o pondere mai mare o au Turcia, Elveția, China, Georgia. Spre aceste piețe se exportă în principal semințe și fructe oleaginoase, cereale.

În ceea ce privește importurile de produse agroalimentare, acestea au fost în valoare de peste 700 milioane dolari SUA în 2019. Majoritatea importurilor au fost originare din țările UE (357,1 milioane dolari SUA) și țările CSI (282,7 milioane dolari SUA). Principalele țări partenere pentru importul de mărfuri agroalimentare sunt România, Polonia, Grecia, Germania, Franța pe piața europeană și Ucraina, Federația Rusă, Bielorusia pe piața CSI. Alte produse agroalimentare sunt importate din Turcia, Ecuador, China și SUA.

În general exporturile de produse agroalimentare moldovenești nu sunt deloc diversificate, deoarece peste 80 procente constituie doar patru mărfuri: fructe și legume comestibile (SA08), cereale (SA10), băuturi (SA22) și semințe și fructe oleaginoase (SA12).

Tabelul 2. Structura fluxurilor comerciale internaționale cu produse agroalimentare, în mediu 2010-2019, mii dolari SUA

	export	import
01 Animale vii	9,139.8	7,758.1
02 Carne si organe comestibile	15,403.3	36,085.9
03 Peste si crustacee, moluste si alte nevertebrate acvatice	43.7	38,884.9
04 Lapte si produse lactate; oua de păsări; miere naturala; produse comestibile de origine animala, nedenumite si necuprinse în alta parte	15,992.1	42,168.6
05 Alte produse de origine animala, nedenumite si necuprinse în alta parte	236.2	3,759.0
06 Plante vii si produse de floricultura; tuberculi, rădăcini si alte părți similare de plante, flori retezate si alte verdeturi decorative floricole	1,798.1	12,756.4
07 Legume, plante, rădăcini si tuberculi alimentari	12,118.2	37,247.5
08 Fructe comestibile si nuci; coji de citrice si de pepeni	194,605.5	64,669.5
09 Cafea, ceai, mate si condimente	1,096.2	13,319.6
10 Cereale	139,127.0	15,088.4
11 Produse ale industriei morăritului; malț; amidon; inulina; gluten de grâu	1,762.7	29,160.7
12 Semințe si fructe oleaginoase; semințe si fructe diverse; plante industriale si medicinale; paie si furaje	182,000.9	31,096.2
13 Lac; gume, rășini si alte seve si extracte vegetale	46.2	1,468.3
14 Materiale pentru împletit si alte produse de origine vegetala, nedenumite si necuprinse în alta parte	490.6	157.0
15 Grăsimi si uleiuri de origine animala sau vegetala si produse ale disocierii lor	65,318.4	23,922.0
16 Preparate din carne, din peste sau din crustacee, moluște sau alte nevertebrate acvatice	120.2	13,595.5
17 Zahar si produse zaharoase	30,380.2	23,265.5
18 Cacao si produse din cacao	5,897.4	24,476.8
19 Preparate pe baza de cereale, făinuri, amidonuri sau lapte; produse de patiserie	14,386.2	40,858.7
20 Preparate din legume, fructe sau din alte părți de plante	59,996.6	22,753.2
21 Preparate alimentare diverse	7,778.5	63,794.4
22 Băuturi alcoolice, fără alcool si oțeturi	199,847.0	56,953.0
23 Reziduuri si deșeuri ale industriei alimentare; nutrețuri pentru animale	18,017.8	26,440.4
24 Tutun si înlocuitori de tutun prelucrați	22,236.2	71,901.4

Sursa: în baza datelor Biroului Național de Statistică

O situație diferită se constată în cadrul importurilor de produse agroalimentare, aceste fiind mult mai diversificate. Principalele mărfuri importate sunt tutunul (SA24), băuturile (SA22),

preparate alimentare diverse (SA21), preparări de fructe, legume, nuci (SA20), preparări din cereale (SA19), semințe și plante oleaginoase (SA12), fructe și nuci comestibile (SA08), preparări din legume (SA07), carne (SA02), lapte și produse lactate (SA04), pește (SA03).

Pentru ca o țară să beneficieze maximal din contul activității sale comerciale este important să își majoreze competitivitatea mărfurilor care au un avantaj comercial. O analiză mai amplă a avantajelor și dezavantajelor comerciale ale Republicii Moldova pe piața europeană este prezentată prin analiza indicatorilor RTA, GL, Lafay, IBT (Tabelul 3).

Tabelul 3. Principalii indicatori ai comerțului exterior al Republicii Moldova pe piața U.E., 2010-2019

	RTA	GL	Lafay	IBC
01 Animale vii	2704.82	0.00	-0.62	-1.00
02 Carne si organe comestibile	9983.80	0.03	-1.42	-1.00
03 Peste si crustacee, moluste si alte nevertebrate acvatice	-0.82	0.91	-0.80	-0.99
04 Lapte si produse lactate; oua de păsări; miere naturala; produse comestibile de origine animala, nedenumite si necuprinse in alta parte	1.38	40.97	-0.75	-0.59
05 Alte produse de origine animala, nedenumite si necuprinse in alta parte	-0.25	5.15	-0.29	-0.95
06 Plante vii si produse de floricultura; tuberculi, rădăcini si alte părți similare de plante, flori retezate si alte verdețuri decorative floricole	4.07	4.87	-0.76	-0.95
07 Legume, plante, rădăcini si tuberculi alimentari	5.14	27.42	-0.54	-0.73
08 Fructe comestibile si nuci; coji de citrice si de pepeni	0.32	43.80	14.88	0.56
09 Cafea, ceai, mate si condimente	-5.03	24.73	-0.30	-0.75
10 Cereale	0.21	24.08	11.73	0.76
11 Produse ale industriei morăritului; malț; amidon; inulina; gluten de grâu	-0.64	37.75	-0.18	-0.62
12 Semințe si fructe oleaginoase; semințe si fructe diverse; plante industriale si medicinale; paie si furaje	0.12	31.22	17.62	0.69
13 Lac; gume, rășini si alte seve si extracte vegetale	-0.57	0.32	-0.07	-1.00
14 Materiale pentru împletit si alte produse de origine vegetala, nedenumite si necuprinse in alta parte	-260.78	25.22	0.05	0.75
15 Grăsimi si uleiuri de origine animala sau vegetala si produse ale disocierii lor	0.52	16.41	11.58	0.84
16 Preparate din carne, din peste sau din crustacee, moluște sau alte nevertebrate acvatice	190.95	0.25	-0.58	-1.00
17 Zahar si produse zaharoase	0.34	62.65	2.84	0.33
18 Cacao si produse din cacao	-0.50	63.02	0.00	-0.37
19 Preparate pe baza de cereale, făinuri, amidonuri sau lapte; produse de patiserie	-0.20	92.21	1.24	-0.03
20 Preparate din legume, fructe sau din alte părți de plante	-0.63	48.03	6.23	0.52
21 Preparate alimentare diverse	3.06	9.32	-1.63	-0.91
22 Băuturi alcoolice, fără alcool si oțeturi	1.32	73.55	5.67	0.22
23 Reziduuri si deșeuri ale industriei alimentare; nutrețuri pentru animale	0.76	43.96	-0.56	-0.56
24 Tutun si înlocuitori de tutun prelucrați	5.53	36.64	-0.35	-0.63

Sursa: calculele autorilor

Rezultatele indicatorului RTA ne arată că Moldova are dezavantaje pentru unele produse care sunt specifice și sunt preponderent importate precum pește, cafea, ceai, cacao. La fel dezavantaje comerciale sunt caracteristice și pentru unele mărfuri precum: preparate din legume,

preparate pe bază de cereale, materiale de împletit și alte produse de origine vegetală etc. Avantaje comerciale pe piața europeană Republica Moldova le înregistrează pentru produse precum legume, plante; preparate din carne, preparate alimentare diverse, băuturi alcoolice, tutun etc.

Comerțul simultan de mărfuri care fac parte din aceeași industrie, numit și comerț intra rarmural este estimat cu ajutorul indicatorului Grubel Lloyd (GL).

Valori mai înalte ale indicatorului GL este observat pentru mărfuri precum: lapte și produse lactate, legume, fructe comestibile și nuci, cereale, semințe și fructe oleaginoase, zahăr, preparate pe bază de cereale, băuturi alcoolice, tutun. În același timp niveluri joase ale comerțului intra sectorial sunt observate pentru așa mărfuri precum pește și produse crustacee, produse de origine animală, cafea, ceai, cereale, preparate din carne.

Republica Moldova are valori pozitive ale indicelui Lafay și IBC pentru așa mărfuri precum: semințe și fructe oleaginoase, cereale, băuturi, fructe și nuci comestibile, grăsimi și uleiuri de origine vegetală sau animală, preparări din legume etc. Republica Moldova are avantaje competitive conform indicelui Lafay și indicele balanței comerciale este pozitiv pentru șase produse agricole și doar două produse alimentare (băuturi alcoolice, preparate din legume și fructe).

Concluzii

În perioada analizată s-au majorat considerabil fluxurile comerciale cu produse agroalimentare, volumul produselor agroalimentare exportate s-a majorat cu 65 procent, pe când importurile au crescut cu 39 procente. Modificări importate au intervenit și în distribuția teritorială a destinației mărfurilor agroalimentare fiind prezentă o majorare a fluxurilor comerciale cu produse agroalimentare pe piața europeană.

Moldova are dezavantaje pentru unele produse care sunt specifice și sunt preponderent importate precum pește, cafea, ceai, cacao. La fel dezavantaje comerciale sunt caracteristice și pentru unele mărfuri precum: preparate din legume, preparate pe bază de cereale, materiale de împletit și alte produse de origine vegetală etc. Avantaje comerciale pe piața europeană Republica Moldova le înregistrează pentru produse precum legume, plante; preparate din carne, preparate alimentare diverse, băuturi alcoolice, tutun etc.

Valori mai înalte ale indicatorului GL este observat pentru mărfuri precum: lapte și produse lactate, legume, fructe comestibile și nuci, cereale, semințe și fructe oleaginoase, zahăr, preparate pe bază de cereale, băuturi alcoolice, tutun.

Republica Moldova are avantaje competitive conform indicelui Lafay și indicele balanței comerciale este pozitiv pentru șase produse agricole și doar două produse alimentare (băuturi alcoolice, preparate din legume și fructe).

Referințe bibliografice

1. Bonjec S., Hartmann, M. (2004), Agricultural and Food Trade in Central and Eastern Europe: The Case of Slovenian Intra-Industry Trade and Induced Structural Adjustment Costs. IAMO Discussion Paper 65, Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO). Halle (Saale).
2. Bonjec S., Ferto I. (2007), Comparative advantages in agro-food trade of Hungary, Croatia and Slovenia with the European Union. Discussion paper 106, Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO). Halle (Saale).
3. Cimpoieș L. (2016). An Analysis of Moldova's Agri-food Products Competitiveness on the EU Market. Journal Agriculture and Agricultural Science Procedia, Elsevier, vol.10, p. 532-538
4. Cimpoieș L. (2013). Agri-food trade – a path to agricultural development of Moldova. Scientific papers series „Management, economic engineering in agriculture and rural development” vol 13 (2), pp. 49-57
5. Cimpoieș L. (2015). The potential of Moldovan agri-food products on EU markets. Rural Areas and Development series, vol. 12., pp.21-33
6. Grubel, H.G., Lloyd, P.J. (1975). Intra-industry trade: the theory and measurement of

- international trade in differentiated products. Wiley, London and New York.
7. Lafay G. (1992). The measurement of revealed comparative advantages, in DAGENAIS, M.G. and MUET, P.A. (eds.), *International Trade Modelling*, London, Chapman&Hill, pp. 209-234
 8. Latruffe L. (2010). "Competitiveness, Productivity and Efficiency in the Agricultural and Agri-Food Sectors," *OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers 30*, OECD Publishing.
 9. Levkovich I., Hockmann H. (2007), *Foreign Trade and Transition process in agri-food sector of Ukraine*. Discussion paper 114, Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO). Halle (Saale).
 10. Luka O., Levkovich I. (2004), *Intra-industry trade in agricultural and food products: the case of Ukraine*. Discussion paper 78, Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO). Halle (Saale).
 11. Ortikov A., Vacek T. (2018). Comparative advantage: products mapping of Uzbekistan's agricultural exports. *Proceedings of International Scientific Conference "Agrarian Perspectives XXVII. Food Safety-Food Security"*, Prague, pp.203-209